

УДК 343.13

Андрій Вавриш,*здобувач наукової лабораторії з проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх справ*

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧИХ З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ У БУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ

На основі визначення дефініції взаємодії з позицій різних галузей знань у статті сформульовано узагальнене поняття взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами Національної поліції України у протидії злочинам проти власності у будівельній галузі, та розглянуто ознаки, які характеризують зміст такої взаємодії.

Ключові слова: взаємодія, викриття, попередження, протидія злочинам проти власності, ознаки взаємодії щодо протидії злочинам у будівельній галузі.

Постановка проблеми. Будівельна галузь України щороку набирає обертів. Незважаючи на складну економічну та політичну ситуацію загалом, сфера будівництва крокує вперед, надаючи нові робочі місця, стимулюючи розвиток різних галузей економіки та промисловості, зміцнюючи економіку держави. Щороку в Україні вводять в експлуатацію нові підприємства, установи, житлові будинки, комплекси. Враховуючи обсяги та масштабність будівельних робіт, кількість залучених у цей процес працівників, обігу в будівництві великої маси матеріальних цінностей (техніки, матеріалів тощо), вона дедалі частіше піддається кримінальним посяганням.

Злочини у сфері будівництва проти власності вирізняються підвищеною суспільною небезпекою, оскільки посягають на суспільні відносини, що виникають в економічній сфері та підривають авторитет держави. Захист економічних інтересів України від злочинних посягань є першочерговим завданням правоохоронних органів, тому що захищена, розвинена економіка є запорукою стабільного розвитку держави, підвищення рівня життя громадян та зміцнення міжнародного авторитету України.

Основними завданнями оперативних підрозділів та слідчих Національної поліції України є своєчасне попередження, виявлення, якісне документування злочинної діяльності, забезпечення повного, всебічного й об'єктивного розслідування злочинів та забезпечення притягнення винних осіб до відповідальності, а також відшкодування заподіяної злочином шкоди і відновлення порушених прав. Успішне виконання зазначених завдань стає можливим завдяки організації належного рівня взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами Національної поліції України. Потреба у такій взаємодії, насамперед, зумовлена наявністю у кожного із суб'єктів притаманних лише їм сил, засобів та методів діяльності.

Проблеми забезпечення організації ефективної взаємодії між службами Національної поліції України щодо протидії злочинам є пред-

метом постійного обговорення на нарадах працівників слідства та оперативних підрозділів різних рівнів. Також у численних відомчих нормативних актах розглядаються питання врегулювання такого роду взаємовідносин. Удосконалення взаємодії щодо протидії злочинам, зокрема проти власності, певною мірою розглядається у спеціальній літературі, де досить детально викладені організаційні й тактичні засади. Разом з тим у повсякденній діяльності практичних підрозділів належний рівень взаємодії між слідчими та оперативними працівниками часто має суто формальний характер, та більшістю працівників (інколи керівників) сприймається як малоефективна, здебільшого вимушена форма діяльності. Це зумовлено, перш за все, тим, що залишається недостатньо врегульована (узгоджена) система звітності й обчислення показників діяльності окремих служб. Таке становище, у свою чергу, призводить до відсутності у діяльності працівників вищевказаних підрозділів мотивації до співпраці та досягнення належного рівня взаємодії.

Питанню взаємодії слідчих та оперативних підрозділів у процесі попередження та розслідування злочинів приділяли увагу вітчизняні вчені, зокрема: Ю.П. Алєнін, В.П. Бахін, В.П. Бірюков, М.С. Вергузаєв, В.А. Глазков, І.Д. Гончаров, А.Я. Дубінський, В.С. Зеленецький, В.С. Кузьмічов, А.А. Патик, В.М. Тертишник, В.В. Топчій. Однак, з огляду на процеси реформування правоохоронних органів України, а також беручи до уваги постійне оновлення способів чинення злочинів, у тому числі й у будівельній галузі, окреслене питання залишається відкритим та потребує додаткового наукового опрацювання.

Метою статті є сформулювати визначення взаємодії оперативних підрозділів та слідчих поліції у викритті, попередженні та розслідуванні злочинів проти власності, що вчинюються у будівельній сфері.

Виклад основного матеріалу. Перспектива діяльності правоохоронної системи у сфері посилення боротьби зі злочинністю передбачає

не лише удосконалення її організаційної структури, модернізації та підвищення мобільності й гнучкості реагування на зміни в динаміці злочинності, а й покращення внутрішньо системних зв'язків у діяльності окремих структурних елементів. Серед найактуальніших напрямів перспективного розвитку системи МВС України є розв'язання проблеми удосконалення взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у протидії злочинам.

Дослідженню змісту поняття «взаємодія» присвячені роботи фахівців різних галузей знань: філософії, соціології, психології, юриспруденції, економіки, фізики, хімії тощо. У широкому розумінні поняття «взаємодія» означає таку сумісну дію кількох об'єктів або суб'єктів, за якої результат дії одного з них впливає на інші, що змінює їхню динамічну поведінку.

Як зазначено у «Великому тлумачному словнику української мови», взаємодія означає взаємний зв'язок між предметами в дії, а також погоджену дію між ким-, чим-небудь. Взаємодія – означає, перебуваючи у зв'язку, взаємно виявляти дію або погоджено взаємно діяти, бути у взаємодії [1, с. 60].

В юридичній літературі поняття «взаємодія» не має однозначного визначення. Зокрема, в юридичній енциклопедії відсутня загальна характеристика цього поняття. Натомість, у різних галузях права використовуються споріднені між собою і деякою мірою подібні поняття: «відносини», «зв'язок», «співпраця», «взаємодія», «причино-наслідкова залежність», «координація» тощо.

У теорії адміністративного права існує кілька точок зору стосовно поняття «взаємодія» і розглядаються вони через призму співвідношення з поняттям «координація». Зокрема, взаємодія – принцип діяльності, засіб контактів із суб'єктами інших систем, а координація – це функція одного з суб'єктів системи. До того ж, координація, на відміну від взаємодії, містить елемент підкорення волі координуючого органу системи, що спрямовує автономну діяльність на виконання загальних завдань, поставлених перед виконавцями [2, с. 139]. Водночас координація також є одним зі спеціальних методів адміністративного права, в основі якого лежить «необхідність узгодження управлінських дій між кількома органами одного структурного рівня для досягнення загальної мети» [3].

У криміналістичному енциклопедичному словнику взаємодія визначена як процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що зумовлює їх взаємозумовленість і зв'язок.

У теорії та практиці кримінального процесу та ОРД поняття «взаємодія» використовується тоді, коли мова йде про взаємоузгоджену (за метою, характером, місцем і часом) діяльність прокурора, слідчого та оперативного підрозділу (в особі його керівника та співробітників), засновану на законах і відомчих нормативних актах, що спрямована на вирішення завдань кримінального судочинства, за керівної і організуючої ролі прокурора (слідчого) та чіткого розмежування компетенції.

Це відповідає загальнотеоретичному баченню взаємодії як форми зв'язку елементів системи, за допомогою якої вони, доповнюючи один одного, створюють умови для успішного функціонування загалом. Крім того, взаємодія також розглядається як управлінська функція, що спрямована на перетворення системи індивідуальної на спільну, узгоджену за місцем, часом і метою діяльність, а також як процес обміну інформацією.

Така взаємодія здійснюється з метою виконання завдань кримінального судочинства, якими, відповідно до положень ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України, є захист особи, суспільства та держави від правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, щоб кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і, щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [4].

Належна організація взаємодії слідчого з оперативними підрозділами у протидії злочинам є одним із напрямів підвищення ефективності виконання завдань із захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів громадян [5].

Обґрунтовано, що ефективна взаємодія оперативних та слідчих підрозділів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій є запорукою досягнення так званого принципу «збігання інтересів», а саме: виявлення припинення і розслідування кримінальних правопорушень, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, що їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів громадян і юридичних осіб.

Лише органічне поєднання гласних процесуальних засобів і негласних методів оперативно-розшукової діяльності (пошукових, розвідувальних і контррозвідувальних заходів) здатне забезпечити своєчасне виявлення злочинів і повне їх розслідування (підготовлюваних або вже вчинених) [6].

На основі результатів вивчення емпіричного матеріалу доцільно зупинитись на основних принципах взаємодії оперативних підрозділів і слідчих під час проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій: а) взаємна допомога; б) використання сучасних методик; в) оптимальне використання наявних можливостей; г) дотримання загальних засад оперативно-розшукового та кримінального провадження; д) нерозголошення відомостей про факт і результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів [7].

Підставою для проведення оперативно-розшукової діяльності є наявність достатньої ін-

формації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про: злочини, що готуються, осіб, які готують вчинення злочину, осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання тощо [8].

У вузькому значенні можна розглядати взаємодію підрозділів правоохоронних органів у контексті науки ОРД, де взаємодія – це діяльність, що полягає у найбільш доцільному виборі й реалізації організаційних і тактичних заходів, спрямованих на створення оптимальних умов для виконання завдань боротьби зі злочинністю шляхом здійснення впорядкованих і взаємопов'язаних дій двох або більше суб'єктів. Конкретизуючи поняття в рамках науки ОРД, можна зазначити, що взаємодія оперативних підрозділів та органів досудового розслідування – це заснована на законі, узгоджена за цілями, місцем і часом діяльність цих суб'єктів, що здійснюється з метою попередження, розкриття та розслідування злочинів, а також розшуку злочинців. Формами взаємодії вказаних органів є законність, науковість, плановість, спільність інтересів, нормативність, рівність прав суб'єктів [9].

На основі викладеного вважаємо, що теоретичними підставами взаємодії між прокурором, слідчим і співробітниками оперативного підрозділу під час розкриття злочинів у будівельній галузі є:

1) спільність мети і завдань прокурора, слідчого й співробітників оперативного підрозділу, тобто, лише об'єднуючи свої зусилля, вони зможуть ефективно їх вирішити, а саме: попередити та розкрити злочин, своєчасно, повно та ефективно здійснити досудове розслідування, встановити та притягнути до кримінальної відповідальності винну особу та забезпечити відшкодування збитків;

2) однакова юридична сила процесуальних актів прокурора, слідчого та співробітників оперативного підрозділу – протоколи слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, здійснених співробітниками оперативного підрозділу, мають таке саме доказове значення, як і протоколи, складені прокурором, слідчим;

3) необхідність використання в інтересах кримінального провадження технічних та інших ресурсних можливостей оперативних підрозділів.

Отже, взаємодія прокурора, слідчого та відповідних оперативних підрозділів у кримінальному провадженні – це заснована на законі й спільності завдань у кримінальному судочинстві погоджена колективна діяльність, яка передбачає ефективне використання правових заходів усіх учасників взаємодії, зокрема сил, засобів, методів оперативно-розшукової діяльності, зумовлених їх компетенцією і формами діяльності, яка здійснюється на досудових стадіях кримінального процесу і спрямована на розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень [10].

Таким чином, розкриття та розслідування злочинів проти власності, що вчинюються у будівельній галузі, є завданням, яке покладено на усіх суб'єктів взаємодії, до компетенції яких належить протидія досліджуваній категорії правопорушень. Швидко, повне розслідування і розкриття останніх досягається шляхом поєднання зусиль усіх органів та підрозділів поліції, забезпечення належного рівня їх взаємодії, відповідно до вимог законодавства щодо отримання, збирання, накопичення та використання інформації про осіб, причетних до вчинення кримінальних правопорушень, а також події і факти, які можуть сприяти їх розслідуванню і розкриттю, що є невід'ємним завданням для всіх без винятку працівників поліції [11].

Безпосередню організацію роботи зі збору інформації про осіб, причетних до вчинення кримінальних правопорушень проти власності, що вчинюються у будівельній галузі, а також події та факти, які можуть сприяти їх розслідуванню і розкриттю, та контроль за перевіркою зазначеної інформації здійснює керівник органу Національної поліції України.

Як визначають нормативні документи МВС України, основними службами, що виконують обов'язки з розкриття та досудового розслідування кримінальних правопорушень та відповідають за кінцевий результат цієї роботи, є органи досудового розслідування та підрозділи кримінальної поліції.

Інші підрозділи поліції у межах своєї компетенції забезпечують здійснення заходів, спрямованих на отримання інформації про осіб, причетних до вчинення кримінальних правопорушень, а також події і факти, які можуть сприяти їх розкриттю та досудовому розслідуванню [11].

Головним об'єднуючим суб'єктом взаємодії під час досудового розслідування є слідчий. Це зумовлено тим, що саме слідчий визначає форми, напрями та межі взаємодії. Основою взаємодії слідчих та оперативних співробітників має бути встановлене законом розмежування компетенції. Змістом діяльності оперативних співробітників у системі взаємодії із слідчим під час розкриття майнових злочинів у сфері будівництва є здійснення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на документування досліджуваних злочинів. Лише у поєднанні з нею процесуальна діяльність, яка є змістом функції слідчого, має дати ефект, що є недосяжним для кожного з цих суб'єктів, якщо вони діють самостійно [12, с. 102]. Як свідчить аналіз практики, під час розслідування злочинів проти власності, що вчинюються у будівельній сфері, суб'єктам взаємодії доводиться проводити значний обсяг роботи слідчо-оперативного характеру.

На наш погляд, розглядаючи практику розслідування злочинів проти власності у будівельній галузі доцільно говорити про п'ять найбільш поширених форм взаємодії слідчого з оперативними підрозділами: 1) взаємний обмін інформацією; 2) прийняття узгоджених рішень; 3) координація спільних дій; 4) спільне планування заходів; 5) спільне проведення заходів (у тому числі НСРД).

Лише за результатами взаємного обміну інформацією, прийняттям спільних, скоординованих рішень можна говорити про формування наближеної до досконалості, методично грамотної і логічно виваженої схеми оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) й негласних слідчих (розшукових) дій, із можливістю своєчасно вносити необхідні корективи, обирати характер дій, пов'язаних із використанням фахівців будівельних спеціальностей та інших спеціалістів необхідного профілю.

Питання підвищення результативності досудового розслідування та судового розгляду матеріалів кримінального провадження, удосконалення прийомів провадження слідчих (розшукових) і судових дій мають розв'язуватися з урахуванням процесуальних положень та криміналістичних розробок, на базі яких формується розуміння сутності, структури, завдань криміналістичної тактики [12, с. 107].

Висновки

Отже, взаємодія слідчих з оперативними підрозділами у розкритті та розслідуванні злочинів проти власності, що вчинюються у будівельній галузі, матиме достатній рівень ефективності лише за умови спільного використання можливостей кожного із суб'єктів. Саме завдяки їх спільній, узгодженій діяльності можлива реалізація завдань, які неможливо або надзвичайно складно вирішувати роз'єднаними, розрізненими діями кількох суб'єктів взаємодії.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел.]. – К.: Ірпінськ: ВТФ «Перун», 2001. – 600 с.
2. Нижник Н.Р. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку): навчальний посібник / Н.Р. Нижник, Г.П. Ситник, В.Т. Білоус / [за заг. ред. П.В. Мельника, Н.Р. Нижник]. – Ірпінськ, 2000. – 304 с.
3. Про Концепцію розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 р.: Указ Президента України: від 19.06.2006 р., № 546 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 25. – Ст. 1807.

На основе определения дефиниции взаимодействия, с позиций различных отраслей знаний в статье сформулировано обобщенное понятие взаимодействия органов досудебного расследования по оперативными подразделениями Национальной полиции Украины в противодействии преступлениям против собственности в строительной отрасли, и рассмотрены признаки, характеризующие содержание такого взаимодействия.

Ключевые слова: взаимодействие, разоблачения, предупреждение, противодействие преступлениям против собственности, признаки взаимодействия по противодействию преступлениям в строительной отрасли.

Based on the definition of definition interaction with the positions of the various branches of knowledge formulated in Article generalized concept of interaction of the preliminary investigation of the operational units of the National Police of Ukraine in combating crimes against property in the construction industry, and discussed features that characterize the content of such interaction.

Key words: interaction, exposure, prevention, combating crimes against property, signs of interaction to combat crime in the construction industry.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

5. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 09.08.2012 р. № 686 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1769-12>.

6. Волобуєв А.Ф. Питання взаємодії слідчих з оперативними підрозділами в досудовому розслідуванні / А.Ф. Волобуєв // Актуальні проблеми розслідування злочинів : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 5 липня 2013 р.). – Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2015. – С. 25–27.

7. Василичук В.І. Взаємодія оперативних та слідчих підрозділів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій / В.І. Василичук // Актуальні проблеми розслідування злочинів : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 5 липня 2013 р.). – Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2015. – С. 23–25.

8. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1992. – № 22. – Ст. 303.

9. Основи оперативно-розшукової діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/80188/pravo/vzayemodiya_pidrozdiliv_zdiysnyuyut_operativno-rozshukovu_diyalnist_slidchim_prokurorom.

10. Юридична деонтологія. Прокурорська діяльність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/80188/pravo/vzayemodiya_pidrozdiliv_zdiysnyuyut_operativno-rozshukovu_diyalnist_slidchim_prokurorom.

11. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 14 серпня 2012 р. № 700 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-organizaciyu-vzayemodiyi-organiv-dosudovogo-rozsliduvannj-doc119907.html>.

12. Суворов О.М. Поняття та форми взаємодії слідчих з оперативними підрозділами у протидії службовим злочинам корупційної спрямованості. / О.М. Суворов // Вісник Академії адвокатури України. – 2014. – Том 11. – число 2 (30). – С. 102–107.